

при участието на секретар-протоколита Милена Петрова разгледа в закрито заседание на 8 юли 2008 г. конституционно дело № 3/2008 г., докладвано от съдията Благовест Пунев.

Производството е по чл. 149, ал. 1, т. 2 от Конституцията.

В искането си президентът на Република България твърди, че разпоредбата на § 1 от Закона за изменение и допълнение на Гражданскопроцесуалния кодекс (ЗИДГПК) (ДВ, бр. 50 от 2008 г.), с която се изменя чл. 84, т. 1 ГПК (ДВ, бр. 59 от 2007 г.), е противоконституционна, тъй като противоречи на чл. 4, ал. 1, чл. 8, чл. 17, ал. 2, чл. 19, ал. 2, чл. 117, ал. 3 и чл. 121, ал. 1 от Конституцията. С нея се възстановява привилегията на държавата и държавните учреждения да не заплащат държавни такси за водените от тях дела по искове за частни държавни вземания и права върху вещи, частна държавна собственост, отменена с разпоредбата на чл. 84, т. 1 ГПК в първоначалната ѝ редакция.

С определение от 12 юни 2008 г. по конституционно дело № 3/2008 г. искането е допуснато до разглеждане по същество, като са конституирани заинтересованите страни по делото. В дадения с определението срок за становища от заинтересованите страни са постъпили такива от министъра на правосъдието и от Висшия съдебен съвет.

В становището си министърът на правосъдието поддържа разбирането, че освобождаването на държавата и държавните учреждения от заплащане на държавни такси за завеждане на граждански дела е мотивирано от съображения за бюджетна целесъобразност. Поради това според него с оспорената разпоредба не се нарушават изискванията за равнопоставеност на правните субекти при упражняване и защита на техните частни права и самостоятелността на бюджета на съдебната власт. Висшият съдебен съвет в становището си подкрепя съображенията, изложени в искането за обявяване на противоконституционност на разпоредбата на § 1 от ЗИДГПК.

Постъпили са становища и от министъра на регионалното развитие и благоустройството и министъра на финансите, с които се поддържа, че искането е неоснователно, и становище от Народното събрание, че същото следва да се уважи.

Искането по чл. 149, ал. 1, т. 2 от Конституцията е основателно.

С първоначалната редакция на чл. 84, т. 1 от новия ГПК (ДВ, бр. 59 от 2007 г.) се

предвиди, че държавата и държавните учреждения се освобождават от заплащане на държавни такси при водене на делата, освен по искове за частни държавни вземания и права върху вещи - частна държавна собственост. С оспорената разпоредба на § 1 ЗИДГПК (ДВ, бр. 50 от 2008 г.) се заличават в чл. 84, т. 1 ГПК думите “освен по искове за частни държавни вземания и права върху вещи - частна държавна собственост”. При това положение като действаща разпоредба остава останалата част от текста на чл. 84, т. 1 ГПК, който предвижда освобождаване на държавата и държавните учреждения от заплащане на държавни такси при предявяване на искове във всички случаи, независимо от предмета на заведеното дело, без ограничението в този смисъл.

Дължимостта на държавна такса от ищците при предявяване на искове се определя от обстоятелството, че правораздаването е публична услуга. Заплащането на такса се свързва не само с възмездяване на тази услуга, но и с мотивиране на гражданите и юридическите лица към добросъвестно упражняване на процесуалните права, като завеждат искове, които са потенциално основателни, и се предотврати увеличаване на броя на неоснователните съдебни спорове.

Законодателната преценка за освобождаване от заплащане на държавни такси се определя не от вида правен субект, носител на съдебно предявеното право, а от характера на самото право или от начина на неговата защита - чл. 83, ал. 1 ГПК. Според цитирания текст това са производства, образувани по искове на работници, служители и членове на кооперации, произтичащи от трудови правоотношения, за издръжка, за обезщетения от вреди или искове, предявени от прокурор или от назначени от съда особени представители на лице с неизвестен адрес. Голямата значимост на защитаваните с тези искове права, които се отнасят до възпроизводството на човека, техен носител или упражняването им не от носителя на правото, а от процесуален субституент или особен представител, налагат освобождаване от заплащане на такси по разпореждане на закона, за да се осигури достъп до правосъдие по посочените категории съдебни спорове. В този контекст следва да се разбира и разпоредбата на чл. 83, ал. 2 ГПК, според която вече по преценка на съда, но съобразно законоустановени критерии, поради липса на достатъчно средства да ги заплатят, от такси и разноски за производството се освобождават физически лица, т. е. не по общо разпореждане на закона по категории спорове, а с оглед на конкретната преценка на съда за възможностите на определен ищец да понесе разходите за производството.

В чл. 84 ГПК, макар че заглавието на текста е “Освобождаване в особени случаи”, при което се визират определени ищци - държавата и държавните учреждения, Българският Червен кръст и общините, от значение за освобождаване от заплащане на държавни такси се явява пак характерът на правото, чиято защита се търси. За Българския Червен кръст като хуманитарна организация освобождаването от заплащане на такси според чл. 84, т. 2 ГПК е мотивирано от целите на тази организация, която действа изключително в обществен интерес. За държавата, държавните учреждения - чл. 84, т. 1 (първоначалната редакция на текста в ДВ, бр. 59 от 2007 г.), и общините - чл. 84, т. 3 ГПК, освобождаването се отнася до исковете за публични държавни, съответно общински вземания и за права върху вещи, публична държавна, съответно общинска собственост по аргумент на противното от изключението, за което не се предвижда такова освобождаване и конституционното деление на държавната и общинската собственост на публична и частна - чл. 17, ал. 2 от Конституцията.

Освобождаването от държавни такси в посочените две хипотези се мотивира от характеристиката на обектите на публична собственост и публичните вземания на държавата и общините. Първите задоволяват обществени потребности от общонационално или регионално значение чрез общо ползване или са предоставени на органите на държавната или общинската администрация за изпълнение на функциите им, а вторите - за финансиране на държавните и общинските дейности.

Разпоредбата в ГПК, която предвижда освобождаване от заплащане на държавна такса, претърпя развитие, което е отражение на промяната в конституционната уредба на режима на държавната собственост. В чл. 63, ал. 4 ГПК от 1952 г. (отм.) първоначално е предвидено цялостно освобождаване от заплащане на такси от държавните учреждения - ищци по граждански дела. Това положение, запазило се и след приемането на действащата Конституция, е проява на етатизма на отменената конституционна уредба, която определя държавната собственост като общонародна, без същата да се диференцира на държавна и общинска, а те от своя страна на публична и частна собственост. С изменението на чл. 63, ал. 4 ГПК (отм.) освобождаването от такси се разширява и до общините, но едва с чл. 84, т. 1 и т. 3 на новия ГПК в първоначалната му редакция последното разграничение е съобразено при освобождаването от заплащане на държавна такса както за държавната, така и за общинската собственост. С изменението обаче на чл. 84, т. 1 ГПК с оспорения § 1 ЗИДГПК то е запазено само за общинската собственост.

С това изменение се създава привилегия за държавната собственост, въпреки променената ѝ същност при действащата Конституция - нарушение на чл. 19, ал. 2 от нея. Държавата като носител на права върху вещи - частна държавна собственост, и права върху частни държавни вземания, които обслужват по-ограничени интереси в сравнение с публичната собственост и публичните вземания, свързани с извършване на стопанска дейност и участие в гражданския оборот, се явява субект на частното право. В това качество тя е равнопоставена на физическите и юридическите лица, носители на правото на частна собственост, участник на пазара според посочения текст от Конституцията, който предвижда гарантиране на еднакви правни условия за стопанска дейност, включително и когато тя се осъществява от държавата или от общините.

Тази равнопоставеност е относима не само към материалното съдържание на частните права на държавата, но и към процесуалните гаранции за тяхната защита, която включва и достъпа до съд за нейното осъществяване. В този контекст е общият принцип на чл. 17, ал. 1 от Конституцията за гарантирана от закона защита на собствеността и конкретното му прилагане чрез предявяване на иски за права върху вещи и вземания, частна държавна собственост.

В случая със създаване на привилегия на държавата и държавните учреждения чрез освобождаването им от заплащане на държавна такса за всички категории иски, при което по еднакъв начин се третират публичните и частните права на държавата, тя се поставя в процесуално привилегировано положение спрямо останалите частноправни субекти - граждани и юридически лица, включително общините, с което се нарушава чл. 121, ал. 1 от Конституцията. Този конституционен текст изисква страните в гражданското производство да са подчинени на общ процесуален режим с оглед осигуряване на тяхното равенство в процеса. Това изискване се нарушава, когато на държавата се предоставя облекчен процесуален ред за защита в хипотезата, когато тя е страна в гражданския процес в качеството си на субект на частното право. С това се игнорира и конституционно установеното различие на държавната собственост на публична и частна с разпоредбата на чл. 17, ал. 2 от Конституцията, тъй като привилегированият режим на защита на публичните права на държавата се разпростира и към нейните частни права.

Съображенията за бюджетна целесъобразност, в какъвто смисъл са мотивите към законопроекта на ЗИДГПК за пълно освобождаване на държавата и държавните

учреждения от заплащане на държавни такси върху предявените от тях искове, включително и с предмет частни държавни вземания и права върху вещи - частна държавна собственост, са неотнормирани към конституционността на § 1 от закона. Размерът на разходите за завеждане на искове не може да бъде съображение за освобождаване на държавата от тяхното заплащане, тъй като това я поставя в привилегирована позиция в сравнение с гражданите и юридическите лица като ищци по гражданските дела, макар че тя разполага със значително по-голям финансов ресурс от тях да завежда такива дела.

Аргумент в подкрепа на противното разбиране не може да бъде обстоятелството, че държавните такси по исковете на държавата и държавните учреждения се заплащат от държавния бюджет и постъпват пак по този бюджет, като се внасят по сметката на сезирания съд. Това е така, защото публичните финанси не са аморфен паричен ресурс, а са структурирани в отделни подсистеми (републикански бюджет, бюджет на Народното събрание и бюджет на съдебната власт според чл. 4, ал. 1 от Закона за устройството на държавния бюджет), които от своя страна се състоят от отделни сметки с целево предназначение да обслужват финансирането на държавни органи и дейности на всяка от трите власти.

Оспореният текст на § 1 ЗИДГПК противоречи и на принципа на правовата държава - чл. 4, ал. 1 от Конституцията. ГПК е обнародван в ДВ, бр. 59 от 20 юли 2007 г., но влизането му в сила е от 1 март 2008 г. - § 61 от преходните и заключителните разпоредби. Непосредствено след този момент е приет и обнародван ЗИДГПК (ДВ, бр. 50 от 30 май 2008 г.), като според § 48 от заключителните разпоредби му се придава обратно действие от деня на влизане в сила на ГПК - 1 март 2008 г., като се отменя задължението на държавата и държавните учреждения да внасят държавна такса по исковете за защита на частни права върху вземания и вещи. Това засяга правната сигурност и стабилност като характеристика на правовата държава, която изисква трайно и последователно като концепция законодателно регулиране на обществените отношения.

В случая е налице двойна нейна обвързаност, от която тя се освобождава, като променя закона - ГПК с § 1 от ЗИДГПК. От една страна, държавата е адресат на предписанието на чл. 84, т. 1 ГПК в първоначалната му редакция да заплаща държавна такса по исковете за частни вземания и права върху вещи, частна държавна собственост, а от друга, то е задължително за нея като създател на това правно

правило. С оспорения § 1 ЗИДГПК тя създава за себе си привилегирован ред за процесуална защита на тези права, в отклонение от този за останалите субекти на частното право, за които важи задължението да заплащат държавна такса по предявените от тях искове. С това държавата изключва себе си от спазване на създадената от самата нея законност.

Поради това оспорената с искането на президента разпоредба на § 1 ЗИДГПК следва да се обяви за противоконституционна.

По изложените съображения на основание чл. 149, ал. 1, т. 2 от Конституцията Конституционният съд

РЕШИ:

Обявява за противоконституционна разпоредбата на § 1 от Закона за изменение и допълнение на Гражданскопроцесуалния кодекс (ДВ, бр. 50 от 2008 г.), с която в чл. 84, т. 1 ГПК (ДВ, бр. 59 от 2007 г.) се заличават думите “освен по искове за частни държавни вземания и права върху вещи - частна държавна собственост”.